

Elck zegg'het voorts

Nieuwpoortse archiefkrant

Verschijnt viermaandelijks - jaargang 10 - nr. 3 - juli 2018

Editoriaal

Wij besluiten onze jaargang gebruikelijk in de zomer. De edities komen er in de maanden november, maart en juli. Daarbij werd iedere keer een jaarbegin overlapt.

Uitzonderlijk plannen we een extra nummer 4 in november. Zo zal de jaargang voortaan samenvallen met het jaar!

In de Nieuwpoortse geschiedenis is er een duidelijk onderscheid te maken tussen de processen van de "kettters" in de 16e eeuw en die van de zogenaamde "heksen" in de 17e eeuw.

Omdat Nieuwpoort een "versterkte stad" was hadden de schuttersgilden een manifeste rol te vervullen, wat door de overheid vanaf de 15de eeuw aangemoedigd werd.

Tijdens de Tweede Wereldoorlog waren in de regio Nieuwpoort "spionnen" actief ... en het heeft lang geduurd vooraleer dit gedocumenteerd werd.

Etienne Verhoeyen wees ons daarop.

Wij vonden een tussenkomst ten voordele van de vissers in 1725.

Freddy Beun had het reeds vroeger over een redersfamilie te Nieuwpoort. Nu raakt hij de problemen aan op het einde van het Oostenrijks Bewind, waarmee zowel Oostende als Nieuwpoort te kampen hadden. Verzuchtingen aan het adres van de overheid mochten weinig baten!

We hebben afscheid moeten nemen van een illustratie medelid : Wilfried Pauwels.

G. Demerre

Geschiedenis

Kettters & heksen

In veel populaire teksten en zelfs in historiografische werken, worden de processen van kettters en heksen door elkaar gehusseld en onder één titel geciteerd.

Gerard De Cuyper (1900-1991) vm. magistraat te Veurne probeerde daar klaarheid in te brengen in zijn artikel van 1974 in de Jubileumuitgave *Bachten de Kupe 15 jaar, Een heksenproces te Veurne, op 10 februari 1616 ...*

Ook in het werk van professor dr. Jos Monballyu, **De heksen en hun bureu. Heksenprocessen in de Lage Landen 1598-1652**, 2015 wordt reeds in de inleiding rechtgezet, dat het over twee verschillende soorten processen en periodes gaat!

Inquisitoriale rechtbank

In de Zuidelijke Nederlanden werd een einde gesteld aan deze "uitzonderingsrechtbanken" met de Pacificatie van Gent in 1576.

Mensen met een afwijkende mening aangaande religie en dito beleving kwamen in onze regio voor zo'n rechtbank vanaf 1520.

Als men het heeft over martelaren omwille van hun opvattingen zijn er wellicht geen zo rigoureuus aangepakt als de zgn. "Wederdopers".

Hun inspiratie kwam uit diverse richtingen : Lollarden uit Engeland, Husieten uit Bohemen, Calvinisten uit Zwitserland en de Broeders van het Gemene Leven. Deze laatste hebben een ongelukkige 'vertaling' mee gekregen : het waren echter originele denkers die heel vroom waren en kritisch stonden ten aanzien van "*opgedrongen regels*". Het waren

enigszins anti-clericalen avant-la-lettre.

De Wederdopers konden zich niet verzoenen met de "kinderdoop" en met het "privé bezit". Dus waren het ook communisten avant-la-lettre, ketters volgens de algemene opvatting toen en in zekere zin mentaal "anarchisten" die alle hiërarchie verwierpen.

Ze botsten niet alleen met de "kerk als instituut" maar ook met de "burgerlijke orde" ...

"... notoirlyke suspecte ketters te hantieren ende frequenteren, elckander leerende, uitleggende ende stillerende in hun dwaelinghen, onghelovicheyt, ketterye ende afgryselicke blasphemie."

Gevolg : ze bedreigden de maatschappij in alle richtingen.

Münster in Westfalen leek aanvankelijk het centrum van waar ze uitzwermden. Omdat men heel brutaal en direct ertegen tekeer ging, verspreidden die zich als vluchtelingen ... o.m. richting Westhoek in de Nederlanden om over te steken - indien mogelijk - via Nieuwpoort naar Engeland.

In Gent vielen de eerste veroordeelden reeds in 1530 en tot 1573 werden 102 slachtoffers geteld. Er waren topjaren (sic) 11 in 1551, 10 in 1559, 12 in 1562 en 13 in 1573.

In Brugge telde men 50 veroordeelden tussen 1527 en 1573 met 12 in 1561 en 11 in 1568.

Hondschote had 10 slachtoffers tussen 1559 en 1573. Er waren weliswaar ook andere zgn. ketters zoals de volgelingen van Luther en veel meer van Calvin ...

In Kortrijk telden met op twee jaar 10 veroordelingen in 1568 en 1569.

De allerlaatste dergelijke processen waren wellicht in 1597 ...

Heksenrechtbanken

De dominikanen Jacob Sprenger en Hendrik Institor hebben met hun "*Malleus Maleficarum*" in 1487 beweerd dat toverij diende beschouwd te worden als een ketterij en dat de berechting behoorde tot de bevoegdheid van de inquisitoriale rechtbank ...

Het is bij ons eerder Martinus Del Rio, geboren in Antwerpen in 1551, en in 1580 toegetreden bij de orde van de Jezuïeten die de toon aangaf. Zijn boek "*Disquisitiones Magicarum*" dat 21 keer herdrukt werd, heeft bijgedragen tot de heksenvervolging.

Terwijl in de naburige landen overal brandstapels

opgesteld werden en vermeende heksen door het vuur werden verslonden, kreeg koning Filips II van Spanje bericht van een aantal gevallen van toverij in onze gewesten.

Zijn "open brief" van 20 juli 1592 liet lezen :

"*L'écriture Sainte a eu telle abomination, horreur et detestation qu'elle ne les [tovernaars] veult laisser vivre aucunement sur la terre ...*"

De doodstraf werd hiermee ingeluid en namen in ons land de heksenvervolgingen een aanvang.

Toen aartshertog Albrecht (1559-1621) het bewind overnam in de Zuidelijke Nederlanden was hij erop gesteld de strijd tegen de heersende kwaal van de toverij op meer oordeelkundige wijze te laten geschieden.

Rechtsvervolgingen ten laste van tovernaars, bijzonder in de kleinere steden werden nogal wild gevoerd, door het feit dat de plaatselijke magistraten niet voldoende kennis hadden. De ordonnantie van 9 juni 1606 verplichtte de (lokale !) colleges ervaren rechtsgeleerden te raadplegen en uitvoerige geschreven stukken voor te leggen met getuigenissen, motivering van hun adviezen edm...

In de *Raed in Vlaenderen* te Gent werden door het Hof zes advocaten aangeduid om die opdracht te vervullen. Jan de Bloys moest als bijzondere commissaris verslag uitbrengen van de gevolgte rechtsvervolgingen in de plaatselijke lagere rechtscollages, hetzij de wetten, vierscharen of schepenbanken.

Inschatting en vergelijking

De veroordeling van de ketters werd centraal aangestuurd door uitgezonden "inquisiteurs" die volgens de "plakkaten" verdachten opspoorden. Men had het gemunt op "verstoorders" van de burgerlijke orde en "goot er een religieus sausje overheen".

Met religieuze elementen werd de veroordeling gemotiveerd, maar het was de burgerlijke rechtsmacht die voor de uitvoering instond.

Hun aantallen kenden pieken, maar worden soms

in de historiografie met een of twee nullen opgeschroefd ... zeker aan de kant van de "hervormden".

De veroordeling van de vermeende heksen daarentegen werd lokaal ingeleid. Het was niet zelden "steekvlampolitiek". Centraal probeerde men nochtans te reguleren. Maar de communicatie die geëist werd was soms overgeslagen.

Men had het hier gemunt op "marginalen" en de afwezigheid van kritische humanisten, die verweg wel bestonden, maar niet in de lokale gemeenschap.

Er kwam daarom ook een "religieus sausje overheen de motivering" en de burgerlijke overheid moest de klus klaren.

Ook hier zijn de aantallen, wel tien keer minder dan het aantal kettters, in sommige literatuur buiten proportie voorgesteld. De strafuitvoering in het ancien regime kende lokaal op jaarbasis ook wel eens een dozijn terechtstellingen voor vergrijpen ...

Een volle eeuw later, toen de tortuur werd afgeschaft, telde K. Cappelle in het leperse Ambacht tussen 1723 en 1793 nog 106 gevallen van veroordeling. Bij 61 uitspraken was er een geseling, bij 26 een brandmerk op het lichaam en bij 19 gevallen een terechtstelling.

red. G. Demerre

Johan Decavele, Dopers uit Zuidwest Vlaanderen op de brandstapel in Rijsel in 1563, Biekorf 2016/1, p. 12-26 ; Handelingen, Brugge, 2017, 154/1.

S. Kaïret, De humanisering van het strafrecht in de achttiende eeuw. Feit of fictie?, UGent 2013.

K. Cappelle, Misdaad en straf in de 18e eeuw in de kasselrij leper, UGent 2013.

Schuttersgilden te Nieuwpoort

Eens de stad Nieuwpoort zijn versterkingsmuur kreeg, uitvoerige omwalling en een heus Bourgondisch kasteel - waarvan de Duvetorre nu nog getuigt - hadden de vorsten er alle belang bij dat er naast een garnizoen ook stedelingen in staat waren de verdediging in nood voor een deel waar te nemen.

Nadat bisschop Henri Le Despencer van Norwich in een zgz. kruistocht mislukt was in zijn beleg rond leper, trok zijn leger zich plunderend terug en koelde zijn frustraties op Nieuwpoort. Als voorhaven van een van de drie grote steden in Vlaanderen, leper, was Nieuwpoort de toegangspoort vanuit zee. (Lees NAK jg. 4/3)

De Bourgondische hertogen begrepen, dat de ha-

ven duchtig versterkt moest worden en omstreeks 1400 was de stad daarvoor uitgerust.

leper

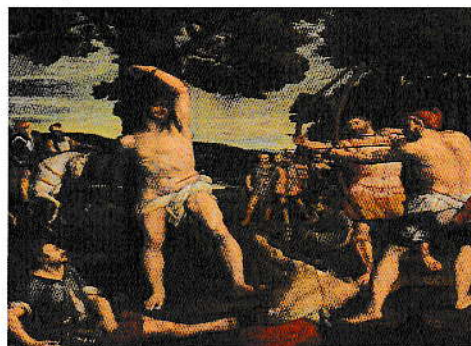
In 1399 besliste de magistraat van leper dat "*zeikere personen poorters ende scotters van den handboghe van der steide van Ypre bidden ende supplieren omoedelike ende omme gode, dat u ghelieve van hemlieden te makene ende te ordeneirene eene ghilde, hemlieden bi uwer autoriteit ordeneirende hoofdman ende gouvernement, alsoo de ghilde van synte Jooris heeft, hemlieden consenteirende, confirmerende ende approuverende de pointen ende statuen naervolghende in alle hare poointen...*"

Kortom, er werd gevraagd dat officieel de Sint-Sebastiaangilde met handboog dezelfde "privileges" zou krijgen als dat was gebeurd voor de Sint-Jorisgilde met voetboog.

Als keizer Karel V in 1520 de Sint-Sebastiaangilde te leper "oktrooieert", bevestigt hij wat zijn voorgangers in 1446, 1480 en 1496 hebben toegekend !

Nieuwpoort

Filips de Goede laat op 11 augustus 1423 de oktrooibrief voor de stad Nieuwpoort aan de voetbooggilde Sint-Joris bezorgen : dat is 23 jaar eerder dan in leper !

"Philippe du de Bourgonigne comte de flandres, ... Savoir faisons nous avoir eu humble suplicacôn des doyens et compaignons de la confrairie des arbalestriers de n(ot)re ville de Neufport contên que en la d(i)te ville ils ont certaine place, bien enclose et ordonnee come il appartient en la quelle ils sont accoutumez de tenir leurs jeux et esbattements de l'arbalestre ..."

Wij lezen op het einde van dit perkament :
"En tesmoins de ce nous avond fait mectre n(o)tre scel ... en n(ot)re ville de furnes le Xle jour d'aoust l'an de grace mil quatre cens vinttrois ..."

Oorspronkelijk werd de kruisboog gespannen met behulp van de voet, die in de beugel geschoven werd vooraan de boog. Dit veronderstelde heel wat spierkracht om de pees in de haak te leggen, maar ook tijd, een belangrijk element in oorlogstijd toen nog met de voetboog geschoten werd.

Daarom vergezelden hen garnizoenen met zware schilden, waarachter de kruisboogschutters zich telkens terugtrokken na geschoten te hebben om hun bogen opnieuw te spannen. Intussen werd hun plaats ingenomen door een andere schutter. Met een handboog kon men 15 pijlen per minuut afschieten. De inslag van zo'n pijl was minder krachtig dan van een kruisboog.

Bij een kruisboog kon de korte pijl zelfs een harnas doorboren ! Een gepanserde cavalerist was dikwijls niet opgewassen tegenover een welgemikt schot. Een tijd was dat wapen verboden door de kerk.

Het Sint-Jorishof te Nieuwpoort was gelegen op de noordoost hoek van de Langestraat-leperstraat. Daarachter tot tegen de vesten (nu Koningin Elisabethlaan) lag het terrein waar nu de naam "Schuttershof" voor een residentie gebruik is.

[De Langestraat was vroeger de Grote Cruysstraete en de leperstraat was ooit Noortstraete, of Oude Oostendestraete]

Engelse longbows

Tijdens de schermutselingen in de 100-jarige oorlog hadden de Engelsen in geruchtmakende veldslagen met hun *longbows* het tij van de cavalerie-stormlopen kunnen keren. Dat was het geval bij Crécy in 1346 en bij Azincourt in 1415. De Welshmen droegen hun manshoge handbogen met losse pees soms onder hun mantels, zodat ze zelfs na regenweer met droge bogen een wolk van pijlen tot 300 m afstand konden doen inslaan, lang vooraleer de ruiters met hun lans konden afstormen.

Sint-Sebastiaangilde

Dezelfde Filips de Goede leverde op 19 juni 1446 het "*Privilegie van vrijheid van de archiers ofte schotters van de hantbooghe van den heiligen ridder Ste Sebastiaan*" aan Nieuwpoort.

Vertaling van hun verzoek.

"... de koning en de leden van de confrerie van de handbooggilde van de stad Nieuwpoort, met het doel zich te oefenen en bekwamen in het boogschieten met het oog op de komende schuttersfeesten, die niet kunnen doorgaan indien de gilde

niet erkend wordt, en ten einde de notabelen en de rijke heren van de stad aan te trekken, en het aantal leden te doen aangroeien, hebben een bepaalde plaats, alwaar zij nu schieten en verlangen hun schuttersfeesten te houden.

Zij verlangen alleen maar hun tijd verder nuttig te mogen doorbrenghen in dienst van de vorst. Daarom vragen zij, zo het de graaf behagen mag, de gilde van St.-Sebastiaan te Nieuwpoort te willen oktrooieren en toe te staan, enkele punten en artikelen, gelijkaardig met die van andere gilden, alsook het vrijelijk mogen dragen van hun wapenen naar goeddunken en het grafelijk devies.

... Anderzijds, de leden verbinden er zich toe onder eed geen aanleiding te geven tot twisten, nooit aan te vallen, en de graaf te dienen telkens het hen in nood gevraagd wordt, hetzij langs de soevereine baljuw van Vlaanderen om, hetzij langs de kapitein of baljuw van de stad Nieuwpoort of anderen."

Dat laatste was wel terecht. In de oktrooibrief van Elverdinge van 16 januari 1447 leest men :

Vertaling

"Omwille van het groot aantal sterfgevallen en de dure tijd, en omdat de officieren van de graaf, de soevereine baljuw van Vlaanderen en de baljuw van de zale en kasselrij van leper en anderen, de leden van de gilden molesteerden en lastig vielen omwille van het dragen van hunne wapenen, wat nochtans hun goed recht was, waren de gilden in aantal afgenomen en vele te niet gegaan, doordat maar weinig meer geoefend werd tot grief van de graaf."

Daarom oktrooieerde namens de hertog van Bourgondië, Cornelis Bastaert van Bourgondië, heer van Elveringe en Vlamertinge "*dat in de voorseyde gilde van den voetbooghe ende oock in die van den handboogh sullen mogen hebben in al totter somme ofte nombre van ses hondert mannen ... sullen moghen in elcken van dese voorseyde gilden eenen conink hebben ende feeste ende solemnitteyt houden ende schieten naer de gaey ...*"

Kolveniersgilde

Met de veranderende bewapening in de oorlogsvoering was er behoefte aan andere handwapens. Voor Nieuwpoort kreeg een nieuwe Sint-Andriessgilde van de vorst haar privilege op 9 maart 1527.

Ze had reeds "*statuten ende ordonnantien van de gulde van St Andries binnen de stadt van Nieuport*" in 1516 !

"...onderhouden by de schotters met de haeckbus-

sen ofte roeren, geseyd colvenieren, binnen de stadt ende port van Nieuwpoort in Vlaenderen ...geerigeert ende geprivilegeert eerst te jare 1516 onder de titel end e bescherminge van de h. Maget ende Martelaresse Barbara, ende daernaer by octroy en opene letteren van syne keyserl. & conincklike majesteit Carel de vyfden..."

De innerlijke structuur van deze gilde verschilde weinig met de andere gilden. Daar was ook een kapitein terug te vinden, maar in oorlogsomstandigheden droeg hij zijn macht over op de kapitein van de legereenheid waarbij zijn gilde werd ingelijfd.

Ze werd toegestaan rokken, mantels en kappen te versieren met het grafelijk devies - het geweer onder vorm van een St. Andrieskruis - en wapenen, pijlentrossen en andere geoorloofde wapenen te dragen zonder moeilijkheden te ondervinden van wie ook.

Archief

In het SAN (Stadsarchief Nieuwpoort) dat nu bewaard wordt in het RAB/FN (Rijksarchief Brugge/Fonds Nieuwpoort) zit het bundel nr. 3383 met vijf onderdelen.

Het eerste onderdeel is "*Ordonantie van Syne Majesteit daerby elck gequalificeert poorter geordonneert es hun te begeven in een van de dry schotterlicke gulden tot Nieuport*" van 1630 en herhaald in 1664.

In de tweede helft van de 16e eeuw was er door de "*geuzerij*" veel puin gemaakt, maar was ook meer "*rijkdom en bezit*" te gelde gemaakt voor de stedelijke financiën.

De beëdigde vrije gilden van St.-Joris, St.-Sebastian en van St.-Andries lieten de vernielde of geplunderde kapellen herstellen, mooier dan te voren. In de hoofdkerk kwamen altaren met schilderijen en ornamenten. De kosten liepen hoger op dan voorzien, want ieder schilderij zou achttienhonderd ponden tournois gekost hebben ... [nu 7 000 euro !]

Daarom vroeg ze aan de vorsten dat alle poorters en ingezetenen van de stad, die geen lid zijn van een van deze drie gilden zouden helpen bijdragen in de onkosten.

De koning (Felipe IV) stemt in en beveelt dat allen "*dies syn, ende in toecommende tyde sullen wesen van 't magistraat, of in eenigen andere staet, officieren in dienst ofte functie der voorseide stadt, sullen gehouden wesen hun te begeven in eenige van de voorseide vry gulden.*"

Gedaan te Brussel 16 oktober 1630 [Isabella landvoogdes] en opnieuw bekrachtigd op 18 augustus 1664.

Reglement

Het "*Placcaet*" van keizer Karel van 22 november 1529 liet, niettegenstaande al deze privileges, statuten en edikten omtrent de jacht met windhonden, valken ... het vrijelijk dragen van wapens naar goeddunken toch enigszins beperken.

Het was uitdrukkelijk verboden binnen het graafschap van Vlaanderen, zowel te velde of langs de weg colveres, haakbussen, voetbogen of handbogen te dragen op straf van confiscatie en een boete van 20 ponden parisis te verdelen : een derde voor de keizer, een derde voor de overbrenger en een derde voor de officier van toezicht. Een uitzondering werd gemaakt voor de leden van de voetbooggilden, handbooggilden en leden van de kolveniers- en haakbusgilden op weg naar hun huizen van samenkomst. (Lees NAK jg. 10/1)

Bescherming

Er werd vrijstelling verleend van vervolging en straf aan de leden van de voetbooggilde van Nieuwpoort, indien zij tijdens schietoefeningen binnen het afgesloten beluik ongevallen met verwondingen, zelfs de dood als gevolg, veroorzaakten.

Dat moest steeds bijgesteld worden, want bij incidenten werden ze voortdurend lastig gevallen door de procureur, de officieren of andere ambtenaren. Tuchtstraffen en beslag op eigendom kon het gevolg zijn ... maar omdat Nieuwpoort een kwetsbare stad en haven was, dichtbij een grens gelegen, besloot Filips de Goede de gilden in haar vroegere voorrechten te herstellen.

Verplichtingen

De kolveniers van Nieuwpoort hielden hun schietingen doorlopend op zondagen, te beginnen met een feest op "*hammekensdag*" nl. tweede paasdag. De gezworenen van de St.-Jorisgilde ontvingen omwille van hun werk, uit de beurs van de gilde, een jaarlijkse vergoeding van 5 ponden parisis. Ze moesten daarmee op een andere geschikte dag een hammeke kopen van 3 ponden parisis en daarmee de schutters trakteren. Allen waren verplicht op straf van boete aanwezig te zijn.

Daarbij werden nog uitgenodigd de baljuw, de pastoor en de heren van de état major. Al de broeders waren verplicht 's morgens en 's middags aanwezig te zijn om met de gilde "*in corpus*" naar de mis

te gaan en naar de wip.

Eerbetuigingen

Wie op gaaidag de vogel van ere schoot werd koning. Hem werd een halsband omgehangen vermeerde met een nieuwe schakel ter waarde van 7 ponden parisis en te betalen door de nieuwe koning. Die halsband bleef eigendom van de gilde.

Zo iemand drie jaar na een koning schoot, werd hij keizer. De keure voorzag: *“zo iemand keyser wordt, den selven sal altydt keyser blyven, sonder gehouden te syn voorders te schieten den gay.”*

Zo werd Gerardus Boudrin te Veurne getrakteerd met *“vier stopen wyn by resolutie van de ghe-meene ghildebroeders om te beschyncken” voor 3 ponden parisis. [nu 45 euro voor 9,5 liter]*

Niet alleen werd ere gegeven, maar koning en keizer werden geprivilegieerd, de koning voor één jaar, de keizer voor de rest van zijn leven.

“Eick gheswooren ofte ghildebroeder van dese ghilde wordende keyser ofte coninck zullen vry ende exemt wesen van ‘t recht van accysen zoo wyn als bier ghesleten binnen heuren huuse heel tyt ghedeurende ende ghenieen van alle ander privilegien van zyne heeren van de wet”.

L. Vanheule, De Schuttersgilden in de Westhoek, Jubileum uitgave Bachten de Kupe 15 jaar, D/1974/2132/7, p. 197-255.

Lodewijk Vanheule (1910-1983) o.m. pastoor te Izenberge 1960-1983 was onze regionale heemkundige in het voetspoor van Karel Romaan Berquin (1873-1968) te Nieuwpoort. Hun erfenis werd overgenomen door Marcel Messiaen (°1921).

red. G. Demerre

Wereldoorlog 2

Spionage te Nieuwpoort

Over de bezettingsperiode 1940-1944 te Nieuwpoort is er nog geen overzichtswerk verschenen. Dat maakt alleen een kans als iemand beroep zou doen op wat verspreid in de archieven te vinden is. Dat is bijvoorbeeld gebeurd voor Middelkerke, door S. Ingelbrecht in 2002 en J. Laplasse maakte een doorlichting van het *“Verzet te Veurne”* in 1996, terwijl W. Pauwels vele aspecten uit die tijd te Veurne vroeger ook heeft behandeld en Jean-

Marie Pylyser schreef over *“Kustvolk in de vuurlijn”*. Wij beschreven reeds in onze archiefkrant een merkwaardig incident op 27 mei 1940, door een vijandige sabotageploeg (zie NAK jg. 8 nr. 1). Wij gingen te rade bij lic. E. Verhoeyen in *“Spionnen aan de achterdeur”*, Antwerpen, 2011.

Uit dat werk, met als ondertitel *“De Duitse Abwehr in België 1936-1945”* lichten wij een aspect, dat voor het brede publiek bij ons geheim is gebleven.

Abwehr

Gedurende de hele geschiedenis en bij alle mogelijkheden is er altijd een netwerk, waarmee men zelden te koop loopt. Nog vóór Duitsland ons land was binnengevallen in 1940 had ze contacten met honderden (!) mensen, die met geduld en relaties nuttig bleken te zijn voor de *“Abwehr”*.

Daar was Gruppe I binnen dat netwerk die inlichtingen verzamelde, Gruppe II die later overging tot sabotage en Gruppe III die aan contraspionage deed.

Elke ambassade, overal ter wereld, verzorgt niet alleen de belangen van haar eigen landgenoten, maar beschouwt het als haar plicht zich te informeren over alles wat voor hen nuttig is uit het gastland. Ons land heeft op 10 mei 1940 onmiddellijk mensen laten oppakken, waarbij men achterdochtig was of die soms niet ten dienste stonden van de vijand. En daar waren er effectief zulke tussen !! Wat gebeurd is aan de Langebrug te Nieuwpoort op 27 mei 1940 en in de buurt van de sluizen door een saboterende commando-ploeg, maakte deel uit van Gruppe II : sabotage in afwachting dat de vijand in Nieuwpoort zou aankomen ... twee dagen later.

Intussen is iemand als Etienne Verhoeyen erachter gekomen, hoe een groep burgers in ons land zich gekwetend heeft van uitvoerige diensten om die militaire sabotage goed te laten verlopen : Jules Van Beeck, Leo Van Cayzeele, Pieter Schalkens, Jozef Verstraeten, Pieter Janssens en ook Edmond de Batist. Van Beeck was secretaris van René Lagrou, die intussen door de Veiligheid was opgepakt. Leo Van Cayzeele was zoon van een notaris uit Poperinge en de Batist kreeg daar zelfs nog een *Eiserne Kreuz 1e klasse* voor.

Hoe kon trouwens een dozijn Duitse militairen in drie dagen tijd van uit Brandenburg (bij Berlijn) optrekken tot in Gent, in een hotel logement vinden, Belgische legeruniformen kunnen aantrekken en met een Belgisch legervoertuig doorheen de frontlinie aan de rand van West-Vlaanderen via Oostende in Nieuwpoort arriveren ?

Voor een aktie in Diksmuide (?) kreeg Viktor Hoven het *Eiserne Kreuz 2e klasse*. Deze Nederlander had samen met zijn broer Jupp voordien sabotagemateriaal aangebracht via Antwerpen. Twee companen van de "*Herculesgroep*" hebben zich gemengd onder de vluchtelingen vóór het Duitse leger ... om te beletten dat er bruggen zouden worden opgeblazen. Ze hadden o.m. in Nieuwpoort een vrachtauto met munitie bewaakt ...

Van de contraspionage door Gruppe III zou men eerst na de oorlog horen, hoe deze dienst in zich zelfs elementen had, die pogingen deden om de Abwehr uit te hollen om politieke redenen. Spijtig genoeg kwamen ze nooit zo ver, dat ze de Duitse militaire nederlaag vóór waren !

Thomson in Nieuwpoort

Terwijl de veldtocht nog bezig was, op 25 mei 1940, reisde een "*infiltrant*" Piet van Rossem jr. van Antwerpen over Gent en Oostende naar Nieuwpoort. Hij was de zoon van Piet van Rossem sr. (resident in Nederland) die zich inzette voor "*die Überwindung des Grossniederländischen Staatsgedankens und die Ausrichtung auf das Reich*" en vóór 10 mei besprekingen had gevoerd met Duitse militaire en burgerlijke instanties.

De jonge van Rossem was student te Gent en had met een groep les gekregen als radio-operateur. Hij stond in verbinding met Leutnant Spies van de Abwehr II te Brussel.

Gottfried Heindrick Thomson was geboren in Riga (Letland), zo te zien uit Duitse voorouders. Hij kwam vroeg op koopvaardij schepen terecht via een Finse rederij tot in Rotterdam. Hij werd bediende in een Duits scheepsprovianderingsbedrijf met een filiaal in Antwerpen. In 1938 kreeg hij daar de leiding (talenkennis!) van, maar dat bedrijf sloot kort daarop. Hij verkaste naar Antwerp Ship Stores en leerde er Isabella Nuyts kennen, die zijn maitresse werd en medewerkster in een Netz van de Duitse Marine.

De Belgische veiligheid weigerde zijn eerste aanvraag om zich te vestigen in Brasschaat. En toch was hij dagelijks ergens in de haven aan boord van Letse en Russische schepen ... waar hij kennis maakte met veel zeelieden. Op 10 mei 1940 trok hij zich terug in het Letse consulaat.

In de eerste oorlogsmaand kwam hij in contact met officieren van de Abwehr en werd er aanvankelijk tolk en chauffeur.

In juli ging het koppel zich vestigen in een in beslag genomen appartementsgebouw in Antwerpen, wat een instructiecentrum was voor radio-operateurs van de Marine.

Diezelfde maand kwam hij naar Oostende en nam contact met de havencommandant Schneider. Daar was de *Hafenüberwachungsstelle* met Leutnant Weyns die hem in contact bracht met loods Jacques Leyhausen en zeeloods Pieter Broucke ...

Kortom Thomson geraakte betrokken met allelei "*scheepsondernemingen*" ... van de Abwehr.

Elke vissersloep die uiteindelijk toestemming kreeg om te vissen, kreeg vanwege de *Hilfswasserpolizei* een bewakingsdienst van de Kriegsmarine om te beletten dat de bemanning naar Engeland zou proberen te ontkomen. Zo'n gewapende Marinepolizist kreeg van onze vissers wel eens de naam van "*Mèèweschieter*", omwille van hun bezigheid als ze zich verveelden en niet zeeziek werden.

En Thomson, die verbleef zeer veel in Daisy's Cottage in De Panne.

Seelöwe

De voorbereiding voor de aanval en landing op Engeland werd vanaf 17 september 1940 gestopt, maar de Abwehr bleef actief.

Etienne Verhoeyen spoorde achttien verschillende schepen op waarmee agenten in Engeland of elders aan wal zouden worden gezet. Thomson die zich, waar het nuttig was, voorstelde als Cornelis Van Dijck, deed zijn best om werkeloze zeelui op te sporen en hen een "inkomen" te bezorgen. Dat was na een tijdje béter dan verplicht te werk gesteld worden in Duitsland.

Zo kwam een Russische kapitein Vladimir Fedaeff met uit België afkomstige zeelui René Frederikson en Kreminger, twee Russische matrozen en de Est Jakob in dienst van Fischerei W. Thielen, Boulogne-Nieuwpoort. Dat gebeurde tussen 15 juli 1940 en 30 september 1943. Fedaeff was gerecruteerd door Thomson.

Die W. Thielen werd zelfs aangehouden wegens geldverduistering op 15 juli 1940 ... De bezetter was blijkbaar vrij vroeg efficiënt in zijn controle !

Intussen werd er ook gevist bij de diverse trajecten. De Belgisch scheepsmechanicien Oscar Fouillien kwam via Thomson binnen een Belgische bemanning op de "*Irène Rodette*" en werd 2000 BF [tegenwaarde van 1900 euro nu] per maand beloofd en een percentage op de opbrengst. Daar was ook een Franse radio-operateur aan boord. Een andere keer was Pieter Malbrant bevelvoerder met vier Oostendse vissers. In 1942 was het

de kapitein Leon Garray met vrijwel zeker Clément Lecomte uit Oostende, Maurits Calcoen uit Nieuwpoort, Jozef Van Assche uit de Abwehr II-groep als machinist en Benoit Willekens als radio-operateur.

Visserij

Toen het zeker was dat de geplande invasie van Engeland werd spotgezet, kon vanaf december 1940 weer gevestigd worden in Nieuwpoort. Er werd een kustvisserijcentrale opgericht waarvan Alfred Dumon secretaris was. Bij deze centrale waren een aantal reders aangesloten. Er werd hoofdzakelijk op haring gevestigd door een twintigtal vissers-sloepen. 2% van de vangst was bestemd voor de Wehrmacht, de rest werd verdeeld onder de Landbouw- en Voedingscorporatie.

Daarnaast werd er ook haring gevestigd door een vijftiental schepen uit Nieuwpoort, Oostende, De Panne en zelfs Antwerpen die in dienst waren van de Wehrmachtfischerei firma Atlantik, waarvan de vangst bijna uitsluitend naar de Duitse kolonie in België en ook wel naar Duitsland ging.

De NV Atlantic begon haar werking op 1 juli 1942. De zetel was in Brussel, maar ze hadden twee filialen : een in Nieuwpoort en een in IJmuiden.

De *Wehrmachtfischerei* en *Atlantic* bevonden zich in hetzelfde gebouw, Kaai 24, naast café "Noord-zee". De bemiddelaar tussen de Duitsers en de Nieuwpoortse vissers was Biem Vlaming, zelf eigenaar van enkele sloepen en vóór de oorlog uitbater van "*De Oesterput*" in Oostduinkerke (nu Nieuwpoort-Bad !).

Tijdens de oorlog zelf was Henri Vreeswyck uitbater van de zaak, die plaats heeft gemaakt in 1974 voor de residentie "*Nautilus*" ... waar een paar eeuwen geleden het Vierboetefort heeft gestaan. Vlaming's medewerker was Fernand Zonneke. Op het kantoor werkten Biem Vlaming, zijn dochter Pauline en sinds eind 1942 de secretaresse Gilberte Callenaere.

In april 1943 werd Thomson door de havencommandant van Nieuwpoort, Oberleutnant Hans Meyer, een kennis van voor de oorlog, aan vader en dochter Vlaming voorgesteld.

Scheepshandel

Thompson bood zich aan als Van Dijck bij de diensten van het Zeewezen in Nieuwpoort. Hij wilde drie schepen geregistreerd zien. Zijn adres was in Rotterdam, maar als verblijf gaf hij op Kokstraat 56 ... waar Hans Meyer woonde. Het Zeewezen

weigerde, maar Meyer liet weten dat ze zich niet met die schepen te bemoeien hadden !

De schepen werden verkocht aan de Oostendse reder Raphaël Nyville. Eén van zijn schepen, "*De Hoop*", viste sinds 7 november 1942 reeds voor de N.V. Atlantic.

De aangekochte schepen werden pas tijdens het haringseizoen van december 1943 tot maart 1944 ingezet zoals de "*Odine*". In 1944 verkocht Nyville nog de "*Notre Dame de Lourdes*", inmiddels omgedoopt tot "*Hermine*" aan L. Ganses, een Antwerpse dokloods ... die ook in de Abwehr zat.

Op 17 april 1943 werd Biem Vlaming en Alfred Dumon door de GFP (Geheime Feldpolizei) gearresteerd en een week later was het de beurt aan de havencommandant Hans Meyer. De oorzaak was de ontdekking van sluikhandel, onder meer in vis. [Hebben wij geen Smokkelstraat in Nieuwpoort?]

Pauline Vlaming heeft later beweerd dat Thomson aan de basis lag van de aanhouding van haar vader, maar schuwde nochtans zijn gezelschap niet. Ze werd door hem voorgesteld begin 1944 aan Karl Ulrich ...voor wie ze tot september 1944 een ontsnappingsroute hielp oprollen van geallieerde vliegers !

Oostduinkerke

In juli en augustus 1940 stuurde Abwehr II enkele compagnieën van de Brandenburgercommando's naar de kust. Zo installeerden ze zich in Nieuwpoort en Oostduinkerke. Een deel wat toen nog Oostduinkerke was is intussen Nieuwpoort-Bad geworden. Het is overbekend dat verlaten panden, ook in de stad, aangeslagen werden als onderkomen voor leden van de bezettingsmacht.

De bevelvoerende officieren waren daar Major von Hippel, Leutnant W. Hollmann, Leutnant Herzner en Leutnant Kürschner. Deze Sonderstab Hollmann was ingekwartierd in het hotel "*Le Relais*".

In oktober 1940 streek een deel van de "*Herculesgroep*", waarvan enkelen geassisteerd hadden op 27 mei 1940, neer in Oostduinkerke: René Bol-laerts, Petrus Laeremans, Marcel Op de Beeck, Jozef Verstraeten, Georges Colpaert, Antoon Schalkens, Lode Moors, Edmond de Batist en Ernest Van Lent.

Sonderführer Johannes Carl en de gebroeders Jupp en Victor Hoven, Jupp Begasse, Harold Leichtweiss, een dr. Heinrichs, Werner Janowski, Leutnant Bieber, Leutnant Clissmann en de Feldwebels Hocker en Ludwig maakten er deel van uit. Minstens tot november 1940 werden hier onder meer Vlaamse agenten en Brandenburgers oe-

feningen georganiseerd in clandestien in- en ont-schepen en gebruik van springstoffen.

Het was de bedoeling dat zij in de haven van Dover zouden moeten opereren, een schip dat daar voor anker lag bezetten en desnoods doen zinken, zodat de haven van Dover versperd werd.

Begin 1941 werd de groep naar Duitsland verplaatst.

Major Sensburg, leider van de Abwehr des Heeres [Landleger] richtte eveneens in Oostduinkerke een "Meldekoph" met het oog op het ontvangen van "agenten" in Engeland. De leiding was bij Oberleutnant Willy Schmidt. De soldaten zaten in twee kleine villa's tegenover het sanatorium tussen Koksijde en Oostduinkerke [Elisabeth instituut]. Het waren een tiental Duitse soldaten en een vijftal Belgische vrijwilligers uit de Oostkantons. Enkel waren uit het Belgisch leger gedeserteerd eind 1939 !

Rückzugsfall-Netz

De bezetter had nog een ander R-Netz achter de hand, in geval er een geallieerde invasie zou plaats grijpen (wat gebeurd is in 1944) of indien het tot een vredesovereenkomst met Engeland zou komen (wat Hitler hoopte) en dat de bezetter gedeeltelijk de kust had moeten ontruimen.

Her en der waren er (betaalde) opleidingen mogelijk, vooral voor Belgen (talenkennis?) die tot in Noord-Frankrijk werden geïnstalleerd onder een dekmantel.

Een zekere Pierre Neukermans werd in mei 1942 als R-agent naar Westende gestuurd in de Distellaan en kreeg daarvoor 3000 BF [2850 euro nu] per maand uitbetaald.

Voor de recruterende van zulke V-mannen kon men blijkbaar rekenen op enkele kaderleden van DeVlag [de uitgesproken collaborerende groepering] per district: Firmin Sabbe uit De Panne, Lode Meyus uit Nieuwpoort, Gaston Van Everbroeck uit Oostende, Raymond Mollet uit Den Haan e.a.

Absnitt Nieuport

Tot 20 november 1942 bleef de "sector Nieuwpoort" aan de kust vooral de zorg van de Kriegsmarine. Er zaten verspreid in de stad zo'n 600 militairen van de marine, de genie, de cavalerie (tanks) en luchtafweer (FLAK) in (verlaten) privéhuizen en hotels verspreid ondergebracht.

Wellicht gold voor Nieuwpoort, wat de conclusie was voor Middelkerke (Ingelbrecht 2002) :

"Een reden voor de weinige acties van de weer-

stand kan te wijten zijn aan de vele soldaten die constant de straten en de kust patrouilleerden. De bevolking was bang. De grote militaire aanwezigheid kan ook het klein aantal verzetslui verklaren. De kans om gesnapt te worden was immers groot." Het blok van de gemeenteschool met het college en Stella Maris deed dienst als kazerne voor 350 infanterie soldaten van de Wehrmacht. De laatste stadsbunker daarvan werd nog in 1979 geruimd.

red. G. Demerre

Visserij

Terechtwijzing van de commandant van de stad Nieuwpoort.

Vanwege de gouverneur-generaal van de Nederlanden: beter bekend als Hercule-Joseph-Louis Turinetti, de markies van Prié.

De commandant in 1725 was toen luitenant-kolonel De Tax.

"Très Cher & bien Aimé. Nous ayant été représenté que de tout temps, les Gouverneurs & Commandans de la Ville & Port de Nieuport ont, pour la facilité de la Pesche, laissé sortir les Pescheurs pendant la nuit par la petite Porte du Quay..."

Men liet dus normaal toe dat de vissers zelfs 's nachts op visvangst mochten trekken, via de Kleine Kaaipoort. Normaal waren de poorten van de stad 's nachts gesloten ... maar reeds generaal-majoor D'Avila, gouverneur te Nieuwpoort, had vroeger vastgesteld, dat iemand van het garnizoen tegen de "Ordonnances & Placcards" in, vissers had tegengehouden. Men had hun vis afgenomen en hen als boete twee missen per week doen betalen !!

Vanuit Brussel herinnert de gouverneur-generaal namens zijne katholieke Majesteit, dat het volgens vroegere overeenkomsten wél toegelaten was voor de vissers van Nieuwpoort om 's nachts via de Kleine Kaaipoort op visvangst te trekken. Daarvoor mocht geen betaling worden geëist : noch geld, noch vis of iets anders.

"Bruxelles le 10 Fevrier 1725. Signé le Marquis De Prié & plus bas contre-signé Snellinck"

> De keizer en koning van het Roomse Rijk was toen Karel VI tussen 1711 en 1740.

> De markies van Prié stond in die tijd in een zeer kwalijk daglicht in onze Nederlanden. De Zuid-Nederlandse edelen en ambtenaren had hij tegen

zich in het harnas gejaagd door de "Collaterale Raden" af te schaffen, wat hun invloed verminderde. Hij moest het verarmde land hier hoge belastingen opleggen. De ambachten protesteerden tegen belastingen en beperkingen. De gildedekens te Brussel weerden zich om hun privileges te behouden ... en die werden verbannen. De oude Frans Anneessens, liet hij aanhouden, berechten en hij intimiteerde de rechtters ... die dan de doodstraf uitspraken (1719).

Voortdurend in geldnood verkerende, vond hij creatieve manieren om zijn gage aan te vullen. Daarnaast blonk hij uit in nonchalance en incompetentie: hij stond pas 's middags op en verlummelde zijn tijd met slapen, eten en spelen. Toen er een verzoekschrift met beschuldigingen van corruptie naar het keizerlijke hof in Wenen werd gestuurd, reageerde Prié met een verweerschrift. Hierop werd Prié teruggeroepen naar Wenen (23 december 1724). Hij bleef echter treuzelen te Brussel en verliet pas in mei 1725 het land. Hij kon slechts aan zijn schuldeisers ontsnappen door zijn meubelen, vaatwerk, en aandelen van de Oostendse Compagnie te verkopen.

Hij had dus nog net tijd gevonden om de vissers van Nieuwpoort terwille te zijn ...

Deze Italiaan was aan het keizerlijke hof van Wenen geraakt door voorspraak van Eugène van Savoye (1663-1736), die door de Habsburgse monarchen als de grootste generaal uit hun geschiedenis werd bestempeld.

Hij was eigenlijk een Fransman, geboren in Parijs, met ook Italiaanse voorouders. Zijn moeder was misschien een van de maitresses van koning Louis XIV en nicht van kardinaal Mazarin. Men had blijkbaar aan het Franse hof geen interesse gehad voor die krijgsheer ... nadien tot hun spijt!

Als dank voor zijn militaire successen, kreeg hij het gouverneurschap (1713-1724) van de Oostenrijkse Nederlanden, maar liet zich vervangen door de markies van Prié ... wat hem slecht uitkwam. Hij nam daarom ontslag.

> De kleine Kaaipoort zat in de stadsomheining tegenover de Kaaistraat met een Visklokje. Er was nog een grote Kaaipoort op het einde van de Grote Kranestraat (Oostendestraat).

De problemen van de nationale visserij te Nieuwpoort en Oostende op het einde van het Oostenrijks bewind (1784-1787)

In een vorig artikel over de redersfamilie Vroome te Nieuwpoort verwees ik zijdelings naar problemen die zich voordeden te Nieuwpoort inzake de grootte en de inhoud van de vistonnen die verstuurd werden naar de "consumenten" in het binnenland van Vlaanderen en/of Brabant.

Daarnaast deden zich evenwel veel grotere problemen voor inzake de afzet van deze vis binnen de Oostenrijkse Nederlanden. En niet alleen de vissers van Nieuwpoort zaten in dit schuitje, ook deze van Oostende want hun lot was door de bestaande reglementering aan elkaar gebonden! Bekijken we van dichterbij de problematiek van onze "Nationale Visserij" en de standpunten van de tegenpartij of de "consumenten".

Voorafgaand aan dit alles is het belangrijk te weten dat sinds halfweg de 18e eeuw een belangrijk nieuw economisch principe meer en meer ingang vindt inde belangrijkste Europese landen: nl. het protectionisme. Dit houdt in dat men poogt door het opleggen van invoerrechten de invoer van vreemde producten te beperken om de eigen nijverheid te beschermen. (Denken we hier aan onze vriend Trump die vandaag probeert net hetzelfde systeem opnieuw in te voeren.)

Op het gebied van de visvangst werd dit systeem in Frankrijk, Engeland en Holland toegepast door het heffen van hoge invoerrechten op vis, ingevoerd uit andere landen. In de praktijk kwam dit erop neer dat vreemde vis niet verkoopbaar werd door deze invoerrechten. Onder druk van de Vlaamse vissers werden dan ook door de Oostenrijkse keizer vanaf 1764 maatregelen genomen om de invoer van vreemde vis te beperken. In 1785 werd zelfs de invoer van alle vreemde haring of kabeljauw verboden.

Op dit totaal invoerverbod kwam er evenwel vanwege de verbruikers in het binnenland steeds meer reactie omdat zij meenden dat zij meer en meer het slachtoffer werden van de willekeur van de vissers en de visverkopers!

Ziehier dan ook de bezwaren van de belangrijkste groep "klagers", de inwoners van Brussel, Antwerpen, en omstreken.

1. De klachten van de "consumenten" zoals deze door de Staten van Brabant werden geformuleerd bij verzoekschrift dd. 22.06.1787 gericht aan de Gouverneurs-Generaal.

"In plaats van premies of andere milde voordelen te geven aan de reders van de Vlaamse havens,

stellen wij vast dat thans de Hollandse oesters niet meer kunnen ingevoerd worden. Immers de eigenaars van de oesterbanken van Oostende hebben geen enkele concurrentie meer te vrezen. Aldus verkopen zij de oesters aan onbepaalde prijzen. Fortuinen worden plots gemaakt door dit schandelijk monopolie.

De Hollandse kabeljauw, eveneens een basislevensmiddel, valt eveneens onder dit verbod. Ten andere, de kabeljauw geleverd door de nationale Visserij heeft niet dezelfde kwaliteit. Dit brengt met zich mede dat deze Hollandse kabeljauw fraudeleus het land wordt binnengebracht. Voor de invoering van het verbod, betekende de haring voor het gewone volk een belangrijk en goedkoop levensmiddel. Het verbod op de invoer ervan heeft de prijs doen verzesvoudigen wat betekende dat de gewone man het niet meer kan betalen en aldus verplicht was een ander levensmiddel aan te kopen, wat dan opnieuw een prijsverhoging veroorzaakte bij deze producten wegens de grotere vraag. Vandaar de hoge prijs voor boter en tal van andere producten. En om dit alles zelf te kunnen betalen vraagt de ambachtsman op zijn beurt een hoger uurloon.

Dit zijn allemaal ongelukkige gevolgen van het feit dat de gewone man een gedeelte van zijn levensmiddelen zag teloor gaan. Hoe komt het dat men niet vastgesteld heeft dat een groot gedeelte van de bevolking zich toch voedt met Hollandse haring daar deze beter is maar thans daarvoor 10 maal meer moet betalen dan vroeger? Immers, sinds het invoeren van het monopolie hebben zij hun prijs aangepast, overtuigd dat hun waar een betere kwaliteit heeft.

Dit alles heeft tot gevolg dat het volk in miserie leeft en dat de monopoliehouders zich hebben verrijkt."

Ook de handelaars van Gent lieten zich niet onbetuigd in deze discussie. Zij hadden ook bezwaren tegen dit absoluut invoerverbod. Hun houding is evenwel iets meer genuanceerder als deze van de Staten van Brabant en stellen oplossingen voor ten bate van de consument, zonder evenwel het belang van de Nationale Visserij uit het oog te verliezen.

2. Klachten geformuleerd door de Handelaars van Gent (23.07.1787)

"De Nationale Visserij dient ingevolge zijn belangrijkheid de bescherming te genieten van zijne Majesteit. Nochtans heeft men de belangen van de verbruiker uit het oog verloren. De partijen putten zich uit, de ene om de nadelen van het verbod aan te tonen, de andere om de voordelen in het daglicht te stellen. Wij menen dat het enige punt in feite is de

voordelen van de Nationale Visserij te verzoenen met het openbaar nut. Dit door het voorschrijven van regels waardoor het monopolie verdwijnt waarvan men de reders en de handelaars beschuldigt, opdat aldus de bevolking niet meer zou te klagen hebben van de prijs, noch van de kwaliteit van de vis. Wij menen dat de oplossing ligt in een verplichting van de reders de kabeljauw te leveren aan een vaste prijs. Dit zou de visserij helpen en anderzijds de bevolking voldoening geven. Hiertoe is het nodig te komen tot een akkoord tussen de reders en regelingen te treffen tussen enerzijds de reders en anderzijds de vissers. Beide partijen zouden moeten geconsulteerd worden en dienen hun middelen aan te duiden om tot het gewenste resultaat te komen. Maar men dient niet alleen het publiek veilig te stellen tegenover de prijs maar ook tegenover de kwaliteit!"

Tot daar de "klagers"

Als conclusie kan men stellen dat er inderdaad "iets" moet verkeerd gelopen zijn met de prijzen. Uit de reacties van Nieuwpoort en Oostende kan men impliciet afleiden dat zij hiermee akkoord gaan, maar zij menen dat niet zij – de vissers of de reders – maar de tussenhandelaars aan de basis liggen van deze dure prijzen.

Laten we onze streekgenoten aan het woord in hun pleidooi voor het behoud van het totaal invoerverbod via het heffen van invoer rechten.

Standpunt van de Oostendse reders en handelaars, medegedeeld aan de Staten van Vlaanderen op 12.06.1787

"De Staten van Brabant beschouwen de voordelen welke de regering heeft verleend aan de Nationale Visserij als een monopolie. De regering geeft de noodzakelijke aanmoedigingen in verhouding tot zijn belangrijkheid. Dit op dezelfde manier zoals andere ontginningen of manufacturen aangemoedigd worden door het verbod tot invoer van identieke buitenlandse producten. Ten andere, de tegemoetkomingen aan de Nationale Visserij zijn geen voordelen welke toegekend worden aan enkele particulieren of aan een enkele maatschappij: ieder reder werkt voor zichzelf. Het is enkel om het algemeen belang te verdedigen dat zij zich vandaag verenigen. Dus, wij reders en handelaars, vragen geen speciale maatregelen voor ons alleen, maar wensen wel te genieten van de voordelen welke toegekend worden aan andere nationale industrieën. Zij stelt samen met de scheepsvaart, het meeste mensen te werk. Ten andere, het systeem van verbod tot invoer van haring en kabeljauw is geen exclusief systeem dat in de Oostenrijkse Ne-

derlanden wordt toegepast, neen, het wordt in alle landen toegepast volgens het zelfde principe : ten voordele van het algemeen nut.

Zo had Oostende in 1785 – voor het invoerverbod van haring en kabeljauw – slechts dertig vissers-sloepen waarvan een enkele voorzien was van een beun. Heden varen er 71 vissersvaartuigen waarvan 15 met een beun*. Dit alles betekent een kapitaal van 600.000 florijnen, ongeacht de gelden die betaald worden voor het uitrusten van de boten bij elke afvaart.

Op deze 71 boten varen meer dan 550 familievaarders van wie de meest 7 tot 8 kinderen en sommigen zelfs 11 tot 12 te voeden hebben. (Het is immers bekend dat de grootste huisgezinnen zich onder de vissers bevinden). Wanneer de vissers oud worden en niet meer in staat zijn in zee te gaan, onderhouden hun vrouw en kinderen hen door netten te breien. Ook stelt men vast dat de vissersbevolking uitbreidt wanneer het de visvangst goed gaat. Anders laten de visserszonen zich aanmonsteren bij de handelsvloot .

De ganse stad bloeit. Er wordt gebouwd. De welstand groeit door de Visserij ingevolgd de rechten die de stad heft op de aanvoer. Ook het kapitaal blijft in het land, zo niet zou dit allemaal naar het buitenland gaan. Thans dient men nog enkel zout aan te kopen in het buitenland, iets wat evenwel te verwaarlozen is.

Het belang van de visvangst is algemeen bekend. Holland heeft er zijn rijkdom en macht aan te danken. Ze hebben ten andere steeds gepoogd door opofferingen de firma's te kelderen die van tijd tot tijd in ons land met dat doel werden opgericht.

Op het moment dat wij schijnbaar alle obstakels hebben overwonnen, zullen nu onze eigen medeburgers de doodsteek geven en de oorzaak zijn van de ondergang van deze zo belangrijke tak van de nationale industrie. De verzoekers durven er niet aan te denken.

Terwijl onze maatschappijen om zo te zeggen thans nog in de kinderschoenen staan, zijn de Hollandse gevormd en gehard door eeuwen succes. Zij zouden grote inspanningen doen om ons de grond in te krijgen. Daar wij van onze zijde nog de zware lasten van investering dienen te dragen, zou de strijd ongelijk zijn.

Op dit gebied hebben de reders immers tot op heden grote inspanningen gedaan en blijk gegeven van grote ijver om de Nationale Visserij te laten bloeien. Zo hebben zij op het moment dat het totaal verbod tot invoer nog onvoldoende was om de wintervisserij op de Doggersbank te laten renderen, (augustus 1785) een som van 7000 florijnen welke de regering hen schuldig was op de invoer-

rechten van vreemde kabeljauw in 1784, deze ter beschikking gesteld van de bemanningen die dit soort visvangst wilden beoefenen.

Verder hebben wij gepoogd, om iedereen tevreden te stellen, een vaste en gematigde prijs te stellen op de kabeljauw. Dit initiatief heeft spijtig genoeg geen doorgang kunnen vinden omdat de bemanningen wensten – ten einde hun aandeel te kennen – de aanvoer publiek te verkopen op de kaai, zodat de prijs afhankelijk bleef van de aanbiedingen die aldaar gebeurden.

Voor de wintervangst van vorig jaar (1786) hebben de reders 15000 florijnen uitgegeven om volgens nieuwe technieken te kunnen vissen. Zij zijn bereid deze sommen dit jaar opnieuw ter beschikking te stellen om deze technieken opnieuw toe te passen, want er is hoop op succes indien dezelfde bescherming verzekerd is. Aldus hopen zij de bevolking van het ganse land te kunnen bevoorraden. Immers door het grote aantal vaartuigen hopen wij minstens 21.000 tonnen haring en meer dan 11.000 tonnen kabeljauw te kunnen aanvoeren in Oostende en Nieuwpoort samen. Die hoeveelheden overschrijden ruim de hoeveelheden die ons land tot op heden per jaar verbruikte.

Onze vrees voor de afschaffing van het verbod is dus voldoende gefundeerd. Op een moment dat de beslissingen dienen genomen te worden voor de aankoop van nieuwe amorcen* voor de volgende wintervangst, en vrezend dat alle inspanningen nutteloos zouden kunnen zijn, kunnen de reders zich niet veroorloven opnieuw 12 à 15.000 florijnen te investeren in deze amorcen.

Indien het de bedoeling is alle invoer weer toe te laten ware het beter geweest dit invoerverbod nooit te hebben uitgevaardigd. Dan hadden wij geen nieuwe boten laten maken, geen vreemde vissers uit Holland of Duinkerke aangetrokken om de nieuwe technieken aan te leren. Alles zou dan bij het oude zijn gebleven, maar dan toch zonder verlies voor de particulieren die nu hebben geïnvesteerd.. Na zoveel toewijding en inspanning ten voordele van het algemeen nut op een moment dat praktisch alle obstakels zijn overwonnen dat het voordeel voor het ganse land voor de deur staat, moet de totale ondergang ons lot zijn? “

Getekend A. Wieland – J.L. Ricour – F. De Bal, griffier – députés van de armateurs van Oostende bij de Nationale Visserij

Verzoekschrift van de handelaars en reders van Nieuwpoort aan de Staten van Vlaanderen (19.6.1787)

“ De handelaars en reders van Nieuwpoort veroorloven zich de vrees, de ongerustheid en conster-

natie kenbaar te maken van de bevolking en in feite van ieder die betrokken is bij de Nationale Visserij. Deze visvangst, oorspronkelijk zo bloeiend en omvangrijk en op een bepaald moment bijna volledig vernield door de samenloop van verschillende omstandigheden en door de intriges van jaloerse, geïnteresseerde burens, kwam recent tot herstel door de hoge bescherming van de keizer.

Deze steun en bescherming hebben de Nationale Visserij wortel doen schieten en dit op een zulkdanige wijze dat door de gestadige aangroei deze binnenkort zal bijdragen tot de rijkdom en het welzijn van al de Belgische provincies.

De huidige verzoekers hebben niet bevreesd dat het verbod tot invoer van vreemde haring en kabeljauw zou ingetrokken worden, zolang de geruchten die hierover de ronde deden slechts vaag waren. Maar onlangs verspreidde men in Nieuwpoort afschriften van een brief uitgaande van de Staten van Brabant, waarbij gevraagd werd de afschaffing van het verbod in overweging te nemen. Dit alles gebaseerd op het feit dat het behoud ervan nadelig zou zijn voor het land en zijn inwoners.

Wij menen dat de leden van de Staten van Vlaanderen zullen inzien dat ze slechts werden misleid door personen die slechte bedoelingen hebben of welke geleid worden door eigen belang en dat het voorstel tot afschaffing in feite nadelig is voor het algemeen nut.

Huidige verzoekers zijn er van overtuigd dat het algemeen belang nog beter zal gediend worden door de Nationale Visserij indien men deze visserij nog meer zou aanmoedigen, zelfs door tijdelijke opofferingen te doen teneinde later nog meer vruchten te kunnen plukken, vruchten die zullen verspreid worden van provincie tot provincie en tenslotte over het ganse land en haar bevolking.

De Nationale Visserij voedt en stelt buiten de vissers volgende beroepen tewerk: inpakkers, zouters, rokers, enz. Plus nog duizenden (sic) werklieden die het vervoer verzekeren en de verhandelingen verrichten voor de aanvoer van de dagelijkse vis.

Brabant leverde en levert dagelijks uit zijn fabrieken immense hoeveelheden pannen, stenen, glas en andere producten voor de bouw en het onderhoud van gebouwen welke momenteel worden opgetrokken te Nieuwpoort en Oostende en omgeving. Henegouwen en Namen leveren ijzermateriaal voor deze gebouwen, evenals voor de boten en sloepen. Doornik levert hout voor de tonnen die de talrijke tonneliers jaarlijks in steeds grotere getallen aanmaken voor het verpakken van de haring, kabeljauw en andere gezouten vis. De visvangst verbruikt verder een grote hoeveelheid hennep voor het draaien van koorden, kabels en netten. Veel ouderen, vrouwen

en kinderen verdienen aldus een inkomen door de Nationale Visserij en dit zowel in Vlaanderen als in andere provincies.

Ook de binnenscheepvaart haalt voordeel uit het vervoer van de vis naar het binnenland en in hoofdzaak naar Brabant, Mechelen, enz. Gedurende het haringseizoen worden de vangsten naar deze steden vervoerd waar ze gedroogd worden of gerookt, zoals dit te Nieuwpoort of Oostende gebeurt.

Aldus blijft jaarlijks een immense grote som geld – voortspruitend uit het vervoer en de verhandeling in aanverwante bedrijven- in het land zelf, in plaats van uitgevoerd te worden naar het buitenland.

Dit alles toont aan dat de Nationale Visserij geen monopolie is. Integendeel, ze staat open voor iedereen. Ieder burger, ieder inwoner wordt zelfs uitgenodigd om deel te nemen: hij kan alleen intreden of via een maatschappij, of indien hij dit wenst, deelgenoot worden, iets wat reeds verschillende personen uit Brabant en de andere provincies gedaan hebben. En wat het verbod van invoer betreft van buitenlandse vis : dit verbod is niet onrechtvaardig ! Dit verbod is het meest zekere, misschien zelfs het enige middel om ons te beschermen tegen de intriges en jalousie van onze burens ! en anderzijds is het in feite het navolgen van de praktijken van onze burens die elke invoer verbieden of die door het heffen van buitengewone hoge invoerrechten de invoer van onze vis bij hen potentieel onmogelijk maken.

In het kort : alle naties spannen zich in om hun eigen visserij te steunen door de invoer van vreemde vis uit te sluiten. Moeten de Oostenrijkse Nederlanden de enige zijn die vrij vreemde vis zouden toelaten , hetzij door slechts lage invoertaksen te heffen ? En dit ten koste van de eigen vissers en waardoor iedereen alles duurder zal betalen in plaats van alles binnen het land te houden en de geldsommen te verdelen met onze broederslandgenoten?

Overlopen we eens wat de ordonnantie van 21.12.1767 tot totaal invoerverbod over het ganse jaar van haring en het besluit van 23.8.1785, houdende het totale verbod van alle vreemde kabeljauw, als gevolg hebben gehad voor onze lokale economie.

In 1774 werd door elf vaartuigen de zomervisserij op de haring beoefend, wat 2800 tonnen haring opracht en 140 tonnen kabeljauw. De wintervisserij op haring werd slechts beoefend door 10 vaartuigen met een opbrengst van slechts 764 tonnen.

Vanaf 1774 verbeterde echter de Nationale Vis-

serij. Men deed zelfs pogingen om op IJsland te vissen op kabeljauw.

In 1780 werden te Nieuwpoort 15 doggers en 5 grote sloepen uitgerust voor de visvangst op IJslandse kabeljauw. Zij brachten 9.165 tonnen binnen.

1781 : 18 doggers en 14 grote sloepen werden uitgereed.

1782 : 24 doggers en niet minder dan 80 grote sloepen werden uitgereed voor de kabeljauwvangst van IJsland. 13.347 tonnen werden verkocht te Nieuwpoort en dit tegen een prijs van 100 à 110 pond per ton. Dit gaf als opbrengst : 1.334.700 pond ! En daarnaast werd er nog gevangen op zomer- en winterharing en op de kustvisserij !

1786 : meerdere boten worden ingezet op de kabeljauwvangst rond New Foundland, IJsland , Shetland en Doggersbank.

1787 : daar waar er voor enkele jaren slechts een 20-tal sloepen de kleine visserij bedreven, zijn er thans 120 boten waartussen doggers en beunsloepen die in staat zijn alle visserij te bedrijven. Er leven 2500 vissers (sic) in Nieuwpoort, waartussen veel met ondervinding. De opbrengst van hun product bedroeg vorig jaar 1.040.000 florijnen. Dit alles zonder de boten te rekenen die nu op de werven staan en de vreemde vissers die zullen aangeworven worden om onze bemanningen aan te vullen. Voegen wij hieraan toe alle afhankelijke beroepen, zoals koordendraaiers, houtverwerkers, inpakkers, enz.

Mijne Heren,

In feite handelt het zich om de vraag : wenst men het goed voor onze havens en provincies, of wenst men hun ongeluk ? Zal men in gans Europa vertellen dat de Oostenrijkse Nederlanden door verdachtmakingen en machinaties haar eigen Nationale Visserij heeft kapot gemaakt en dat – toppunt – men jaarlijks miljoenen zal betalen aan jaloerse burens in plaats van dat geld in het land zelf te behouden?

Dit volk is te eerlijk, te voorzichtig. Onze broeders hebben toe gegeven aan de verleiding van een moment. Maar ze hebben een te nobel hart om niet terug te komen op een vergissing welke de kronkelingen van de vijand hen onder een waas van verwarring hebben doen begaan.!

Ondertussen lijdt de Nationale Visserij reeds. Het gerucht van de bedreiging verlamt reeds de voorbereidingen. Deze instelling is dus in groot gevaar.

Wij vragen u aldus, geacht heren van de Staten van Vlaanderen, uw invloed aan te wenden bij

onze Soeverein, bij de Gouverneurs-Generaal en bij de Staten van Brabant, voor het behoud van de bestaande privileges en het behoud van de Nationale Visserij."

De handelaars en reders van Nieuwpoort.

J.F. Rouzée, deken – A. B.F. Van den Abeele - A. Vroome

Het Verdict.

Reeds op 22 juni 1787 beslissen de Gouverneurs-Generaal Marie en Albert om de invoer van vreemde kabeljauw toe te laten, zogenaamd om de hoge prijzen van deze vis tegen te gaan en de verhoging van het verbruik te stimuleren. Wel wordt een invoerrecht van 5 florijnen per ton gehandhaafd . Tevens verklaren ze dat deze invoerrechten zullen aangewend worden als premie voor de Nationale Visserij en dat deze visvangst verder zal genieten van voordelen en vrijstellingen.

Tenslotte verklaren ze op 24 juni 1787 nog een supplementaire steun te zullen verlenen ten belope van 2 florijnen per ton en dit op kosten van de Staten van Vlaanderen.

De Reacties

De reacties waren er dan ook van ontgoocheling en verbittering.

Op 2 juli 1787 verwoordt burgemeester F. de Brauwere van Nieuwpoort een suggestie waarbij hij voorstelt dat " het veel zou bijdragen tot het succes en het welslagen van deze visvangst en om het behoud van het vertrouwen van het publiek te verzekeren, dat de Staat zou deelnemen aan deze visvangst, hetzij door een paar doggers en sloepen uit te reden in de havens van Nieuwpoort en Oostende, hetzij door een aanmoedigingsfonds op te richten of voorschotten te geven vrij van interest aan degenen die willen uitreden of hun uitredingsinspanning willen verhogen"

Op dezelfde dag stuurt hij een schrijven naar de Staten van Vlaanderen (waarvan hijzelf lid is) met het verzoek " de premie van 2 florijnen reeds beginnend van het huidig seizoen toe te kennen aan de Nationale Visserij. Dit zou bijdragen tot het kalmeren van de geesten en de bitterheid verzachten die de afschaffing van het invoerverbod met zich medebrengt "

Steeds op dezelfde dag richten de reders van Nieuwpoort en Oostende een gezamenlijk schrijven naar de Staten van Brabant waarin zij de beslissing tot afschaffing betreuren en waarin zij verwijzen naar valse beschuldigingen inzake monopolisering van de prijzen. Om dit te bewijzen halen ze het reglement op de visvangst aan dat geldt voor Nieuwpoort en Oostende en dat op 31

maart 1770 door de Gouverneurs-Generaal werd uitgevaardigd. Tevens herinneren zij er aan dat de duurte van de vis niet ligt bij de zogenaamde exclusieve rechten van de reders maar dat de oorzaak ligt bij de manier van handelen van bepaalde geïnteresseerde tussenpersonen die profijt hebben bij de invoer van vreemde vis.

Besluit

Het besluit van de Gouverneurs-Generaal van 22 juni 1787 betekende onmiskenbaar een nederlaag voor de reders van Oostende en Nieuwpoort.

Waren de klachten van de Staten van Brabant gerechtvaardigd ?

Een feit is dat er voor de kabeljauw die als een basisvoedsel voor de bevolking mocht beschouwd worden, prijsverhogingen vast te stellen waren. Dat er tevens dikwijls onvoldoende aanvoer was, en dat er smokkel was vanuit Nederland en dit tegen lagere prijzen dan deze die gevraagd werd voor de aangevoerde kabeljauw vanuit onze havens.

Anderzijds is het ook logisch dat onze reders een invoerverbod verdedigden op een moment dat alle ons omringende landen dit eveneens deden.

We mogen tenslotte de beslissing van de Gouverneurs-Generaal niet los zien van de ganse politieke situatie die zich op dat moment voordeed : enerzijds waren de klachten afkomstig van de Staten van Brabant, de belangrijkste provincie binnen de Oostenrijkse Nederlanden. Verder was er reeds een geest van verzet tegen de Oostenrijkers aanwezig naar aanleiding van onpopulaire maatregelen die Jozef II met ingang van 1 januari 1787 had ingevoerd en dit alles zonder inspraak van de Staten of zelfs zonder inspraak van de Gouverneurs-Generaal.

Het is dan ook niet te verwonderen dat de Gouverneurs-Generaal door toe te geven aan de machtigste groep gepoogd hebben de gemoederen te bedaren. Dat dit ten koste van de Nationale Visserij moest gebeuren, moest men er maar bijnemen. Te meer dat bepaalde delen van Vlaanderen nog steeds bekeken werden als "wingewesten"

Wat er ook van zij, het laatste woord zou aan de Franse revolutionairen zijn om het vervolgverhaal te schrijven ...

Freddy Beun

Bron : dit is een verkorte versie van een artikel van dezelfde auteur, dat verscheen in Bachten de Kupe 34 jaargang nr 3 (mei-juni 1992)

* beun: ruimte in het schip met zeewater om de vis levend te bewaren.

amorcen: kapitaalsaflossingen.

Uit ons archief

OVERGAVE VAN DE STAD IN 1745

Op 30 augustus 1745 stuurde het stadsbestuur "Les Bourgmaitres et eschevins de la ville et port de nieuport" een brief aan "Son Excellence Le comte De Louëndhal General des armees de Sa Majesté tres Chrestienne" om heel ootmoedig te vragen dat de stad zou gespaard worden van verdere "coups de canons, bombes et autres machines de la guerre".

De delegatie bestond uit Jean Baptiste Bouckaert, burgemeester, Jacques Doucheles, eerste schepen en meester Servaes François Van Vossem, eerste pensionaris greffier.

De brief was opgesteld en ondertekend door pensionaris D. Willaert.

[+ 1760 Denys Williaert grafschrift]

Ze hadden daarbij een voorstel mee, opgesteld door eerste pensionaris Servaes François Van Vossem:

"A L'effect de la reddition de la ville et port de Nieuport sous la Domination de Sa Majesté Le Roy tres chrestien Le magistrat de la meme ville et port ont L'honneur de proposer comme articles de Capitulation ..."

(beknopt en vertaald)

1. Dat de stad en de haven met zijn aanhankelijkheden en alle burgers en omwonenden vredelievend van hun voorrechten en coutumen mogen blijven genieten.
2. Dat de magistraat zoals in het verleden in functie moge blijven genieten van hun voorrechten.
3. Dat de vissers zowel voor verse als gezouten vis van dezelfde privileges moge genieten.

4. Dat de clerus moge blijven in de uitoefening van hun diensten zoals vroeger.

5. Dat de baljuw, de burgemeesters, de schepenen, de pensionarissen en schatbewaarders hun engagementen verder mogen vervullen.

6. Dat de betalingen en rekeningen, hypotheke en schuldbrieven geldig mogen blijven.

7. Dat alle schulden gemaakt door de militairen binnen de redelijke termijn zouden worden betaald, of dat ze borgen achterlaten minstens van de rang van kapitein of bewoners uit Frans Vlaanderen [flandre gallicante], in afwachting.

8. Dat alle klokken, koper, tin, lood en andere onbewerkte metalen in de stad mogen blijven.

9. Dat kloosters, hospitaal en inwoners niet opgeëist mogen worden door officieren van de artillerie.

10. Dat de koninklijke belastingen die de burgemeesters, schepenen en trossiers opgelegd door het decreet ... mogen stoppen, in afwachting van de nog ongekende voor rekening van de regering van S.M. [Louis XV]

"Fait et arrêté dans l'assemblée dudit magistrat le 5 septembre 1745"

Bij beide documenten was een "laisser passer" gevoegd.

Voorgedrukt met het Franse koninklijk wapen bovenaan en onderaan het grafelijke wapen van de bevelvoerende militair.

WOLDEMAR COMTE DE LOEWENDAL

Chevalier du grand Ordre Militaire de Russie & de celui de S. Hubert, Comte du St. Empire, Lieutenant General des Armées du Roy, Colonel d'un Regiment d'Infanterie Allemande de Son Nom, Chevalier de l'Ordre Royal & Militaire de St. Louis, Commandant un Corps des Troupes de Sa Majesté sous les ordres de Mse Maréchal Comte de Saxe.

Nous ordonnons ... de laisser sûrement & librement passer les trois députés et deux Ecclesiastiques de la ville de Nieuport ...

Donné au camp devant Nieuport le 1 septembre

1745

Le Ct Löwendal

Par Monseigneur

Le Grand

In Memoriam

**Wilfried Pauwels
1927-2018**

Hij was corresponderend medelid van onze Vereniging. Vanaf het begin moedigde hij ons aan het historische belang van Nieuwpoort niet uit het oog te verliezen.

Hij was priester en studeerde geschiedenis aan de KUL. Hij werd godsdienstleraar in het Atheneum van Veurne vanaf 1958 tot aan zijn pensioen in 1987. In het culturele leven van Veurne was hij zeer actief. De boeken die hij schreef gingen over Veurne maar ook over de randverschijnselen van Wereldoorlog Twee.

Menig artikel ging breedvoerig vanuit zijn originele gezichtshoek op de geschiedenis.

Colofon

Redactieadres:

Vrienden van het Patrimonium

p/a P. Deswartelaan 69-102

8620 Nieuwpoort

Verantwoordelijke uitgever G. Demerre

Canadalaan 61 - 8620 Nieuwpoort

